

ปฏิสัมพันธ์การรวม

ความสำคัญของการพัฒนาสตรี

จากสภาพการณ์ในอดีต สตรีไม่มีความจำเป็นที่จะต้องออกมาทำงานนอกบ้าน แม้แต่สตรีชนบทซึ่งส่วนใหญ่มีอาชีพทางการเกษตรซึ่งต้องช่วยเพาะปลูกและเก็บเกี่ยวตามฤดูกาลนั้นก็มักทำงานในขอบข่ายของครอบครัว สตรีจึงมีบทบาทสำคัญภายในครัวเรือนในฐานะมารดาและภรรยา บทบาทในสังคมนอกบ้านมีเพียงส่วนน้อย การศึกษาของสตรีจึงเน้นการฝึกเป็นแม่บ้านแม่เรือนและเห็นว่าไม่จำเป็นต้องมีการศึกษาสูงนัก แต่ในปัจจุบันเศรษฐกิจได้เข้ามามีบทบาทในชีวิตประจำวันมากขึ้น จึงเป็นผลผลักดันให้สตรีต้องมีบทบาทเพิ่มในการหารายได้ช่วยครอบครัว แต่ด้วยเหตุที่สังคมเปิดโอกาสให้สตรีได้เรียนรู้และมีประสบการณ์นอกบ้านน้อยมาโดยต่อเนื่องเป็นระยะเวลานาน จึงทำให้เกิดปัญหา เช่น ความไม่เสมอภาคทางโอกาสของสตรีที่จะได้รับบริการเศรษฐกิจสังคมต่างๆ รวมทั้งการไม่ได้รับส่วนแบ่งหรือผลประโยชน์จากการพัฒนาและทรัพยากรในรูปแบบต่างๆ ชาดการมีส่วนร่วมในกระบวนการตัดสินใจและการเป็นผู้นำ โดยเฉพาะกระบวนการพัฒนาและการเมืองซึ่งมีการเลือกปฏิบัติต่อสตรีทั้งทางนิตินัยและพฤตินัย ชาดการคุ้มครองสถานภาพ และค่านิยามและเจตคติต่อสตรีในเชิงลบก็ยังมีมากทำให้ทรัพยากรมนุษย์กลุ่มนี้มีส่วนร่วมพัฒนาประเทศไม่เต็มที่ (สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมและประสานงานสตรีแห่งชาติ 2524 : 2)

ปัญหาดังกล่าวทำให้เกิดกระบวนการพัฒนาสตรีขึ้นอย่างเป็นทางการในระดับสากลโดยสหประชาชาติ ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2518 (ค.ศ. 1975) (คณะกรรมการส่งเสริมและประสานงานสตรี, สำนักงาน 2535:1) ซึ่งในการดำเนินงานพัฒนาสตรีนั้น องค์ประกอบพื้นฐานที่จำเป็นดังนี้

1. นโยบายของรัฐในการพัฒนาสตรีตั้งแต่ระดับท้องถิ่นจนถึงระดับชาติ
2. การส่งเสริมและจัดตั้งสถาบันหรือองค์กรที่คอยติดตามและปรับปรุงสถานภาพสตรี
 - 2.1 องค์กรในระดับท้องถิ่น เช่น กลุ่มสตรีในระดับท้องถิ่น
 - 2.2 องค์กรระดับสูงของรัฐที่ทำหน้าที่กำหนดนโยบายและประสานงานกับองค์กรสตรีต่างๆ

3. กฎหมายเพื่อประกันความคุ้มครองและความเสมอภาคแก่สตรี

4. ข้อมูล สถิติ ที่ทันสมัยและเชื่อถือได้เกี่ยวกับสถานภาพของสตรี

(Economic and Social Commission for Asia and the Pacific 1987 : 1)

ในปี ค.ศ. 1985-1995 องค์การสหประชาชาติได้กำหนดให้เป็นทศวรรษแห่งการพัฒนาสตรี (The United Nations Decade for Women) เป็นผลให้องค์การย่อยต่างๆ ในเครือขององค์การสหประชาชาติและประเทศต่างๆ ที่เป็นสมาชิกขานรับนโยบายดังกล่าวมาปฏิบัติให้เป็นรูปธรรมโดยพยายามที่จะพัฒนาบทบาทของสตรีขึ้นในแผนพัฒนาในองค์การของตนทั้งในรูปของนโยบายและโครงการกิจกรรมต่างๆ เพื่อให้สตรีมีส่วนร่วมในการพัฒนาประเทศ (สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมและประสานงานสตรีแห่งชาติ 2535:1)

หน่วยงานพัฒนาสตรีในประเทศไทย

เนื่องจากการพัฒนาสตรีต้องอาศัยการดำเนินงานที่ต่อเนื่องและความร่วมมือจากหลายฝ่ายและปัจจุบันรัฐบาลได้ตระหนักเรื่องการพัฒนาสตรีมากขึ้นจึงเป็นการกระตุ้นหน่วยงานเอกชนและหน่วยงานองค์การระหว่างประเทศได้ยื่นมือเข้ามาให้การช่วยเหลือการพัฒนาสตรีมากขึ้นทั้งในรูปแบบการจัดตั้งเป็นหน่วยงานเพื่อพัฒนาสตรีโดยตรงและการให้ความช่วยเหลือในด้านบุคลากรงบประมาณ และสถานที่แก่หน่วยงานพัฒนาสตรีต่างๆ ในปัจจุบันจึงมีจำนวนหน่วยงานที่ปฏิบัติงานด้านการพัฒนาสตรีในปัจจุบันเป็นจำนวนทั้งสิ้น 263 แห่ง สามารถแบ่งหน่วยงานดังกล่าวได้ 3 ประเภท ได้แก่ หน่วยงานราชการ 76 แห่ง หน่วยงานเอกชน 174 แห่ง และหน่วยงานองค์การระหว่างประเทศ 13 แห่ง (ภาคผนวก ข)

1. หน่วยงานพัฒนาสตรีของรัฐ

ในระยะแรกนโยบายการพัฒนาการพัฒนาสตรีของรัฐได้มีการผสมผสานอยู่ในนโยบายการพัฒนาประเทศโดยมิได้แบ่งออกมาเป็นการเฉพาะ นโยบายการพัฒนาสตรีของประเทศที่เป็นลายลักษณ์อักษรเพิ่งปรากฏครั้งแรกในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 4 (พ.ศ. 2520-2524) เพื่อตอบสนองการประชุมของสหประชาชาติว่าด้วยปีสตรีระหว่างประเทศที่ประเทศเม็กซิโก เมื่อปี พ.ศ. 2518 โดยในแผนพัฒนาดังกล่าวให้ความสำคัญแก่การพัฒนาสตรีใน 3 ด้าน ได้แก่ ด้านการศึกษา ด้านเศรษฐกิจและการประกอบอาชีพ และด้านกฎหมาย ต่อมาในแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 5 (พ.ศ. 2525-2529) รัฐบาลได้ให้ความสำคัญในเรื่องนี้ยิ่งขึ้นไปอีกโดยถือว่าสตรีเป็นกลุ่มเป้าหมายพิเศษในนโยบายการพัฒนาสังคม แต่จุดเน้นของการพัฒนาสตรียังคงคล้ายกับแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 4 และได้เพิ่มเติมการพัฒนาด้านสุขภาพอนามัยของสตรี

ในช่วงแผนพัฒนา ฉบับที่ 5 นั้นประเด็นเรื่องสตรีกำลังได้รับความสนใจเป็นพิเศษในระดับนานาชาติโดยเฉพาะจากองค์การสหประชาชาติ ดังนั้นคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติจึงแต่งตั้งคณะกรรมการพัฒนากิจกรรมและบทบาทสตรีขึ้นเป็นการเฉพาะเพื่อจัดทำแผนพัฒนาสตรีระยะยาว พ.ศ. 2525-2544 แผนพัฒนาสตรีระยะยาวฉบับนี้ประกอบด้วยเนื้อหาสาระเกี่ยวกับสภาพของปัญหาของสตรี วัตถุประสงค์ นโยบาย เป้าหมายหลักและมาตรการต่างๆ เพื่อการพัฒนาสตรี ด้วยเหตุนี้จึงกล่าวได้ว่าแผนพัฒนาสตรีระยะยาวดังกล่าวเป็นแผนพัฒนาสตรีเป็นการเฉพาะฉบับแรกในประเทศไทย

ส่วนการพัฒนาสตรีในแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 6 (พ.ศ. 2530-2534) ไม่ค่อยชัดเจนเหมือนสองแผนที่กล่าวมาแล้ว เนื่องจากแนวคิดของการวางแผนเป็นแบบงานที่รวมการพัฒนาสตรีเข้าอยู่ในแผนงานพัฒนาคนสังคมและวัฒนธรรม ซึ่งเป็นแผนงานหนึ่งในจำนวนทั้งหมด 10 แผนงานของแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 6

สำหรับแผนพัฒนาสตรีในแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 7 (พ.ศ. 2535-2539) มีการจัดตั้งคณะกรรมการส่งเสริมและประสานงานสตรีแห่งชาติ (กสส.) ในสำนักงานปลัดสำนักนายกรัฐมนตรี เมื่อ พ.ศ. 2532 คณะกรรมการ กสส. ได้มีการทบทวนแผนพัฒนาสตรีระยะยาวฉบับแรกเพื่อให้มีเนื้อหาสาระและทิศทางที่สัมพันธ์กับสังคมซึ่งกำลังเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็วและเพื่อใช้เป็นฐานในการจัดทำแผนพัฒนาช่วงห้าปี สำหรับแผนพัฒนาระยะที่ 7 ซึ่งจัดได้ว่าเป็นแผนพัฒนาสตรีระยะยาวฉบับที่ 2 ลักษณะของแผนประกอบด้วย

1. นโยบายหลักด้านการพัฒนาสตรี
 2. วัตถุประสงค์ของการพัฒนาสตรี
 3. ลักษณะสตรีที่พึงประสงค์
 4. กลยุทธ์พื้นฐานในการดำเนินงานพัฒนาสตรี
 5. แผนงานหลัก 6 แผน และแผนงานย่อย 20 แผนและกิจกรรมตัวอย่าง
- แผนงานหลัก 6 แผนนั้นคือ

1. แผนงานพัฒนาศึกษาและคุณภาพชีวิตของสตรี
2. แผนส่งเสริมความเสมอภาคทางกฎหมายพิทักษ์สวัสดิภาพและความปลอดภัยของสตรี

3. แผนพัฒนาการมีส่วนร่วมด้านเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง
4. แผนปรับปรุงกลไกการพัฒนาสตรี
5. แผนรณรงค์และเผยแพร่ข้อเสนอเทศด้านสตรี
6. แผนวิจัยสตรีกับการพัฒนา (สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมและ

ประสานงานสตรีแห่งชาติ 2535:2)

หน่วยงานพัฒนาสตรีของรัฐแบ่งออกได้เป็น 3 ประเภท ได้แก่

1. หน่วยงานระดับสูงที่มีหน้าที่ในการกำหนดนโยบายการพัฒนาสตรีและประสานงานกับหน่วยงานสตรีในระดับ กรม กอง ในกระทรวงต่างๆ หน่วยงานสตรีเอกชน และหน่วยงานสตรีในระดับภูมิภาค ได้แก่ คณะกรรมการส่งเสริมและประสานงานสตรีแห่งชาติ ในสังกัดสำนักงานปลัดสำนักนายกรัฐมนตรี

2. หน่วยงานของรัฐในระดับกรม กอง ในกระทรวงต่างๆ ที่ทำหน้าที่รับนโยบายการพัฒนาสตรีจากหน่วยงานระดับสูงของรัฐและดำเนินการในการพัฒนาสตรีในด้านต่างๆตามที่ได้รับมอบหมาย เช่น กรมการศึกษานอกโรงเรียน กระทรวงศึกษาธิการ, กองแรงงานหญิงและเด็ก กรมสวัสดิการและคุ้มครองแรงงาน กระทรวงมหาดไทย, กองอนามัยครอบครัว กรมอนามัย กระทรวงสาธารณสุข

3. สถาบันหรือโครงการสตรีต่างๆ ในสถาบันอุดมศึกษา เช่น โครงการสตรีศึกษา สถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ศูนย์วิจัยและพัฒนาสตรี มหาวิทยาลัยศรีนครินทร

ปัญหาและอุปสรรคในการดำเนินงานของหน่วยงานสตรีของรัฐในปัจจุบันนั้น ปัญหาสำคัญได้แก่ในเรื่องของงบประมาณ ทั้งในด้านการดำเนินงานพัฒนาสตรีสำหรับหน่วยงานสตรีของรัฐเองและไม่พอเพียงต่อการดำเนินงานและการสนับสนุนแก่หน่วยงานสตรีเอกชน จำนวนบุคลากรที่ทำหน้าที่ดำเนินงานในการพัฒนาสตรีในปัจจุบันยังมีจำนวนน้อย นอกจากนั้นการส่งเสริมและประสานงานกับหน่วยงานสตรีของรัฐเองและหน่วยงานสตรีเอกชน และองค์กรสตรีระหว่างประเทศยังขาดความต่อเนื่องโดยเฉพาะการติดตามการดำเนินกิจกรรมภายใต้กรอบนโยบายในการพัฒนาสตรีที่รัฐเป็นผู้กำหนดขึ้น

หน่วยงานสตรีถาวรของรัฐที่เป็นองค์กรระดับสูงในการกำหนดนโยบายในการพัฒนาสตรีและประสานงานในการดำเนินงานพัฒนาสตรีกับหน่วยงานพัฒนาสตรีอื่นๆ ทั้งหน่วยงานของรัฐ หน่วยงานเอกชน และหน่วยงานองค์กรระหว่างประเทศ นอกจากนั้นยังให้ความสำคัญในเรื่องสารนิเทศเกี่ยวกับสตรี จัดตั้งศูนย์ข้อมูลกลางที่รวบรวมสารนิเทศด้านต่างๆเกี่ยวกับสตรีในประเทศไทยคือ

คณะกรรมการส่งเสริมและประสานงานสตรีแห่งชาติ (กสส.) ตั้งขึ้น เมื่อวันที่ 8 มีนาคม พ.ศ. 2535 โดยมีสำนักงานเลขานุการของ กสส. อยู่ในสำนักงานปลัดสำนักนายกรัฐมนตรี คณะกรรมการประกอบด้วยนายกรัฐมนตรีหรือรองนายกรัฐมนตรีที่นายกรัฐมนตรีมอบหมายเป็นประธาน รัฐมนตรีประจำสำนักนายกรัฐมนตรีที่นายกรัฐมนตรีมอบหมายเป็นรองประธาน ปลัดสำนักนายกรัฐมนตรี ผู้อำนวยการสำนักงบประมาณหรือผู้แทนเลขาธิการคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติหรือผู้แทน อธิบดีกรมการปกครอง อธิบดีกรมการพัฒนาชุมชน อธิบดีกรมการศึกษานอกโรงเรียน อธิบดีกรมบัญชีกลาง อธิบดีกรมประชาสัมพันธ์ อธิบดีกรมประมง อธิบดีกรมแรงงาน อธิบดีกรมวิเทศสหการ อธิบดีกรมส่งเสริมการเกษตร อธิบดีกรมส่งเสริมอุตสาหกรรม อธิบดีกรมอนามัย อธิบดีกรมองค์การระหว่างประเทศเลขาธิการคณะกรรมการส่งเสริมและประสานงานเยาวชนแห่งชาติ ผู้แทนสภาสตรีแห่งชาติในพระบรมราชินูปถัมภ์ ผู้แทนสภาสังคมสงเคราะห์แห่งประเทศไทยฯ และกรรมการอื่นผู้ซึ่งนายกรัฐมนตรีแต่งตั้งไม่เกินสิบห้าคน ซึ่งในจำนวนนี้อย่างน้อยห้าคนต้องเป็นผู้ที่เกี่ยวข้องกับงานในด้านการส่งเสริมและพัฒนากิจการของสตรีเป็นกรรมการ

อำนาจหน้าที่ของ กสส.

1. เสนอนโยบายและแผนหลักเกี่ยวกับการส่งเสริมกิจกรรม บทบาทและสถานภาพของสตรีต่อคณะรัฐมนตรี
 2. พิจารณากำหนดแนวทางปฏิบัติตามนโยบายและแผนหลักซึ่งคณะรัฐมนตรีเห็นชอบแล้ว โดยสอดคล้องกับแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ตลอดจนประสานงาน ติดตาม และประเมินผลการปฏิบัติงานตามนโยบายและแผนหลักดังกล่าว
 3. สนับสนุนและช่วยเหลือกิจกรรมของส่วนราชการ องค์กรของรัฐ รัฐวิสาหกิจ และหน่วยงานเอกชน เกี่ยวกับการแก้ปัญหาของสตรี
 4. เสนอความเห็นและข้อสังเกตต่อนายกรัฐมนตรีเกี่ยวกับการให้มีกฎหมาย หรือแก้ไขกฎหมายในการส่งเสริมกิจกรรม บทบาทและสถานภาพของสตรี
 5. เสนอรายงานสถานการณ์เกี่ยวกับสตรีของประเทศต่อคณะรัฐมนตรีอย่างน้อยปีละครั้ง
 6. พิจารณาเรื่องอื่นใดเกี่ยวกับสตรีตามที่คณะรัฐมนตรีมอบหมาย
- และนอกจากนี้ยังให้อำนาจแต่งตั้งคณะอนุกรรมการเพื่อพิจารณาหรือปฏิบัติงานอย่างหนึ่งอย่างใดตามที่ กสส. มอบหมาย ซึ่งปัจจุบันมี 9 คณะอนุกรรมการได้แก่

1. คณะอนุกรรมการสุขภาพอนามัยและสิ่งแวดล้อม
2. คณะอนุกรรมการการศึกษาอาชีพและวัฒนธรรม
3. คณะอนุกรรมการการมีส่วนร่วมในทางสังคม และทางการเมือง
4. คณะอนุกรรมการกฎหมาย และระเบียบข้อบังคับ
5. คณะอนุกรรมการสัมพันธ์ระหว่างประเทศ
6. คณะอนุกรรมการด้านประสานระบบข้อมูลและสารสนเทศ
7. คณะอนุกรรมการประสานการปฏิบัติการแก้ปัญหาธุรกิจบริการทางเพศ
8. คณะอนุกรรมการเฉพาะด้านจัดทำแผนหลักงานสตรี
9. คณะอนุกรรมการเฉพาะด้านการวิเคราะห์บทบาท ช่าง หญิง ในการพัฒนา

2. หน่วยงานพัฒนาสตรีเอกชน

หน่วยงานพัฒนาสตรีภาคเอกชนในประเทศไทย ประกอบด้วยหน่วยงานที่มีอยู่เดิมก่อนการกำหนดแผนพัฒนาสตรีฯ ในระดับชาติแต่หลังจากที่มีการกำหนดนโยบายการพัฒนาสตรี ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 4 แล้วเสร็จ จำนวนหน่วยงานพัฒนาสตรีเอกชนได้เพิ่มจำนวนขึ้นเรื่อยมาทั้งในรูปแบบที่จัดตั้งเป็นการถาวรโดยการจัดระเบียบตามกฎหมาย และหน่วยงานที่ตั้งขึ้นโดยยังมีได้จดทะเบียนตามกฎหมาย ซึ่งแบ่งออกได้เป็น 4 ประเภทคือ

1. สมาคมสตรีทางการศึกษา ได้แก่ กลุ่มสตรีที่สำเร็จการศึกษาจากสถาบันต่างๆ เช่น สตรีศึกษาสมาคม, สมาคมสตรีราชินูทิศ ฯลฯ กิจกรรมของกลุ่มเหล่านี้ ได้แก่ การสร้างความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิก ดำเนินกิจกรรมต่างๆ เพื่อให้การศึกษาแก่นักเรียน ประชาชน ฯลฯ
2. กลุ่มสตรีที่ประกอบอาชีพ ได้แก่ สมาคมเลขานุการสตรีฯ สมาคมพยาบาลแห่งประเทศไทย สมาคมสตรีนักธุรกิจและวิชาชีพแห่งประเทศไทย ฯลฯ
3. กลุ่มสตรีเพื่อพิทักษ์ผลประโยชน์ในเรื่องต่างๆ ได้แก่ กลุ่มสตรีที่มีลักษณะแตกต่างไปจาก 2 ประเภทข้างต้น เช่น สภาสตรีแห่งชาติฯ สมาคมบัณฑิตสตรีทางกฎหมาย มูลนิธิเพื่อนหญิง มูลนิธิผู้หญิง สมาคมส่งเสริมสถานภาพสตรี ฯลฯ
4. กลุ่มสตรีรุ่นใหม่ ได้แก่ กลุ่มสตรีที่เริ่มก่อตั้ง อาจจะยังไม่ได้จดทะเบียนตามกฎหมาย แต่มีกิจกรรมเป็นที่รับรู้และได้รับการยอมรับจากประชาชนในระดับหนึ่ง เช่น ชมรมพัฒนาสตรีอำเภอเมืองชุมพร โครงการพัฒนาศูนย์เด็กเล็กและกลุ่มสตรี ศูนย์ฝึกวิชาชีพเยาวชนสตรี ฯลฯ (คณะอนุกรรมการศึกษาส่งเสริมและประสานกิจกรรมและบทบาทสตรี ในคณะกรรมการพัฒนาสตรีแห่งชาติ 2526: 3)

ลักษณะโครงสร้างของหน่วยงานเอกชนทั้งหมด เป็นรูปคณะกรรมการที่มีหลายประเภท หลายระดับ และมีประธานหรือนายกสมาคมทำหน้าที่เป็นผู้นำของหน่วยงานนั้นๆ อำนาจการตัดสินใจสูงสุดของหน่วยงานสตรีเอกชนส่วนใหญ่มาจากคณะกรรมการบริหารหรือคณะกรรมการดำเนินงาน เพราะคณะกรรมการเหล่านี้เป็นผู้รับผิดชอบในระดับปฏิบัติงานและเข้าใจถึงสภาพและลักษณะการทำงานของหน่วยงานสตรีดีกว่าคณะกรรมการอำนวยการ การดำเนินงานภายใต้โครงสร้างของคณะกรรมการประกอบด้วยบุคลากร 3 ประเภท คือ อาสาสมัคร ผู้แทนจากหน่วยงานต่างๆ และเจ้าหน้าที่ประจำและบุคลากรส่วนใหญ่เป็นสตรีซึ่งพอจะประเมินสาเหตุได้ว่าทัศนคติ ความถนัดในการทำงานของบุรุษไม่สอดคล้องกับการพัฒนาสตรีหรือหน่วยงานสตรีเอกชนไม่เชิญชวนให้บุรุษมาร่วมงาน (คณะกรรมการศึกษาส่งเสริมและประสานกิจกรรมและบทบาทสตรี 2526 : 11)

หน่วยงานสตรีภาคเอกชนแต่ละแห่ง เน้นความสำคัญของกิจกรรมในการพัฒนาสตรีต่างกันไปตามวัตถุประสงค์ของแต่ละแห่ง แต่ส่วนใหญ่จะเน้นกิจกรรมในการให้การศึกษา และนโยบายนในการพัฒนาสตรีส่วนใหญ่จะกำหนดขึ้นมาเองในหน่วยงานเหล่านั้นให้สอดคล้องกับแนวนโยบายของแผนพัฒนาสตรี แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ เพื่อความเป็นเอกภาพในการดำเนินการพัฒนาประเทศ กลุ่มเป้าหมายที่ให้การส่งเสริมหรือช่วยเหลือส่วนใหญ่ เป็นกลุ่มประชากรในพื้นที่จังหวัดต่างๆ 73 จังหวัด แต่เน้นการพัฒนาพื้นที่เศรษฐกิจล้าหลัง 37 จังหวัดเป็นสำคัญ ได้แก่ กลุ่มแรงงาน กลุ่มมารดา และกลุ่มเจริญพันธุ์ ในการบริหารและการดำเนินกิจกรรมต่างๆ นั้น องค์กรสตรีเอกชนได้รับความร่วมมือและสนับสนุนจากหน่วยงานทั้งภายในและภายนอกประเทศ ในด้านต่างๆส่วนใหญ่ ด้านการเงิน และบุคลากรเพื่อเป็นวิทยากร อาสาสมัครและการให้ความช่วยเหลือในรูปแบบอื่นๆ เช่น การแลกเปลี่ยนความคิดเห็น การเผยแพร่และประชาสัมพันธ์ การช่วยเหลือด้านวิชาการ เป็นต้น ด้านการเงินทุนในการดำเนินงานนั้นหน่วยงานเอกชนได้รับจากการบริจาคเป็นส่วนใหญ่ และจากต่างประเทศมากกว่าจากรัฐบาล รองลงมาคือ ค่าบำรุงสมาชิก และกิจกรรมเพื่อหาเงินรายได้ (คณะกรรมการศึกษาส่งเสริมและประสานกิจกรรมและบทบาทสตรี 2526 : 11)

ปัญหาอุปสรรคของหน่วยงานสตรีเอกชน ได้แก่ ขาดอาสาสมัครในการทำงาน บุคลากรยังขาดประสิทธิภาพในการทำงาน ขาดงบประมาณสนับสนุนจากรัฐ ปัจจุบันหน่วยงานสตรีเอกชนดำเนินกิจกรรมต่างๆด้วยดีตลอดมา แสดงถึงความสำเร็กระดับหนึ่งของกระบวนการพัฒนาสถานภาพสตรีเพื่อพัฒนาสตรีให้ได้ผลดียิ่งขึ้นต่อไป (คณะกรรมการศึกษาส่งเสริมและประสานกิจกรรมและบทบาทสตรี 2526 : 29)

หน่วยงานพัฒนาสตรีเอกชนที่เก่าแก่ และมีความสำคัญ มีสมาชิกเป็นจำนวนมาก ตลอดจนมีศูนย์ข้อมูลสตรีที่ทันสมัยซึ่งรวบรวมสารนิเทศเกี่ยวกับสตรีไว้เป็นจำนวนมากได้แก่

สภาสตรีแห่งชาติในพระบรมราชินูปถัมภ์ (ส.ส.ช.)

ก่อตั้งขึ้นเมื่อวันที่ 9 กันยายน 2499 สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมรับสภาสตรีแห่งชาติ ไว้ในพระบรมราชินูปถัมภ์ วันที่ 5 พฤษภาคม 2504 เพื่อเป็นศูนย์รวมความคิดเห็นและปฏิบัติงานของสมาคมสตรี และองค์การสตรีในประเทศไทย (สำนักงานเลขาธิการสภาสตรีแห่งชาติ 2530:25) โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อ

1. เพื่อศึกษาหาความรู้และแลกเปลี่ยนความคิดเห็นในระหว่างบรรดาสมาคมสตรีและองค์การสตรีในประเทศไทยและนานาชาติอันที่จะเสริมสร้างความมั่นคงในด้านสวัสดิภาพความเป็นอยู่อันดี และความเข้าใจซึ่งกันและกันของมนุษยชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งของสตรี
2. เพื่อปฏิบัติงานในทางที่จะช่วยยกระดับความเป็นอยู่ ฐานะ และสมรรถภาพของสตรีไทย ตลอดจนแสวงหาทางที่จะจัดหรือแก้ไขปัญหาทั้งปวง อันเป็นอุปสรรคแก่ความเจริญของสมาคมหรือองค์การสตรีนั้นๆ (คณะอนุกรรมการศึกษาส่งเสริมและประสานกิจกรรมและบทบาทสตรี 2526: 25)

3. หน่วยงานองค์การพัฒนาศตรีระหว่างประเทศ

หน่วยงานพัฒนาศตรีระหว่างประเทศในประเทศไทย แบ่งออกได้เป็น 3 ประเภท ได้แก่

1. หน่วยงานย่อยในสถานเอกอัครราชทูตของประเทศต่างๆในประเทศไทย เช่น Technical and Economic Cooperation Section ในสถานเอกอัครราชทูตออสเตรเลีย, Development Section ในสถานเอกอัครราชทูตแคนาดา
2. หน่วยงานที่เกิดขึ้นจากการรวมตัวกันของอาสาสมัครต่างประเทศ เพื่อเข้ามาทำงานสังคมสงเคราะห์ในประเทศไทย เช่น หน่วยงานอาสาสมัครแคนาดา (CUSO), องค์การแคร์นานาชาติ-ประเทศไทย (The Care International in Thailand)
3. หน่วยงานพิเศษหรือองค์กรชำนาญพิเศษขององค์การสหประชาชาติในประเทศไทย เช่น United Nations Children's Fund (UNICEF), United Nations Development Fund for Women (UNIFEM), UN Economic and Social Commission for Asia and The Pacific (ESCAP) หน่วยงานสำคัญในเครือข่ายขององค์การสหประชาชาติที่ให้ความสำคัญต่อการพัฒนาศตรีคือ

คณะกรรมการเศรษฐกิจและสังคมแห่งภูมิภาคเอเชียและแปซิฟิก (The United Nations Economic and Social Commission for Asia and The Pacific (ESCAP))

เป็นองค์กรที่ตั้งขึ้นในค.ศ. 1947 เพื่อเป็นองค์กรสาขาของสหประชาชาติในระดับภูมิภาค เพื่อให้ความช่วยเหลือในการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของประเทศต่างๆในแถบภูมิภาคเอเชียและแปซิฟิก

การพัฒนาสตรีจำเป็นต้องใช้สารนิเทศที่แสดงให้เห็นถึงสถานการณ์ของสตรีในด้านต่างๆ แต่ในอดีตที่ผ่านมาข้อมูลและสถิติเกี่ยวกับสตรียังมิได้แบ่งแยกออกมาให้เห็นอย่างเด่นชัด สภาพปัญหาของข้อมูลสตรีในปัจจุบันยังขาดความสมบูรณ์และครบถ้วนทุกด้าน เช่น ด้านการศึกษา ยังไม่มีการจำแนกตัวแปรที่สำคัญเช่น เพศและกลุ่มอายุ จึงทำให้ไม่สามารถนำมาศึกษาเปรียบเทียบให้เห็นภาพรวมทั้งหมดได้ ปัญหาสำคัญของสารนิเทศสตรีคือ ข้อมูลไม่ทันสมัยและไม่ต่อเนื่องข้อมูล ยังไม่ได้มีการรวบรวมและจัดเก็บอย่างเป็นระบบ ข้อมูลกระจายอยู่ตามหน่วยงานต่างๆ เนื่องจากยังไม่มีหน่วยงานกลางที่รับผิดชอบในการจัดเก็บและรวบรวมไว้อย่างเป็นระบบ จึงมีผลต่อการนำมาใช้ในงานพัฒนาสตรีอย่างมีประสิทธิภาพคือทำให้ไม่สามารถมองเห็นสภาพของสตรีในปัจจุบันและไม่สามารถคาดการณ์ในอนาคตได้อย่างถูกต้อง (สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมและประสานงานสตรีแห่งชาติ 2535: 51-52)

ด้วยเหตุนี้ ESCAP จึงได้มีโครงการระยะยาวในการพัฒนาระบบสารนิเทศและเครือข่ายสารนิเทศสตรีขึ้นในภูมิภาคเอเชียและแปซิฟิก (Women information Network for Asia and Pacific (WINAP)) โดยมีวัตถุประสงค์ของโครงการเพื่อจัดตั้ง พัฒนาและคงไว้ซึ่งศูนย์สารนิเทศ ระบบสารนิเทศและเครือข่ายสารนิเทศในระดับชาติและระดับภูมิภาคเอเชียและแปซิฟิก และเพื่อปรับปรุงให้ข้อมูลและสารนิเทศสตรีให้มีคุณค่าและสามารถเข้าถึงได้ง่าย มีข้อมูลมาตรฐานเป็นตัวบ่งชี้ให้เห็นถึงสถานการณ์ที่เกี่ยวกับสตรีและการพัฒนาสตรีในประเทศต่างๆและในภูมิภาคเอเชียและแปซิฟิก (Economic and Social Commission for Asia and The Pacific 1991: 1-2) ผลของโครงการดังกล่าวจึงทำให้เกิดการจัดตั้งศูนย์สารนิเทศสตรีและเครือข่ายสารนิเทศสตรีขึ้นในภูมิภาคเอเชียและแปซิฟิก

ตัวอย่างศูนย์สารนิเทศสตรีสำคัญที่ร่วมอยู่ในเครือข่ายของ WINAP ได้แก่

1. Clearinghouse for Information on Women in Development ประเทศอินโดนีเซีย

การพัฒนาสตรีในประเทศอินโดนีเซียเริ่มมีมาตั้งแต่ ปี ค.ศ. 1978 และได้มีการจัดตั้งเป็นกระทรวงในระดับชาติ คือ State Minister for the Role of Women ในปี ค.ศ. 1983

เพื่อดำเนินการในการพัฒนาสตรีในประเทศ โดยสนับสนุนการพัฒนาสตรี 2 ด้านได้แก่ การสนับสนุนในการพัฒนานโยบายในการพัฒนาสตรีและสนับสนุนในด้านบุคคลากรที่จะดำเนินการในการพัฒนาสตรีและการวิจัยเกี่ยวกับการพัฒนาสตรีในประเทศ แต่เนื่องจากในการดำเนินการดังกล่าวจำเป็นต้องอาศัยสารนิเทศที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาสตรีเป็นจำนวนมาก ดังนั้นรัฐจึงได้มีการจัดตั้งศูนย์สารนิเทศสตรีขึ้นโดยใช้ชื่อว่า Clearinghouse for Information on Women in Development Centre เป็นส่วนหนึ่งของศูนย์เอกสารทางวิทยาศาสตร์แห่งชาติ สถาบันวิทยาศาสตร์แห่งอินโดนีเซีย The Clearinghouse for Information on Women in Development เริ่มดำเนินการในการจัดเก็บทรัพยากรด้านการพัฒนาสตรีตั้งแต่ปี ค.ศ. 1979 โดยได้รับการสนับสนุนด้านการแนะนำในการดำเนินงานจาก State Minister for the Role of Women และ UNICEF (Clearinghouse for Information on Women in Development 1991: 1-3)

2. Information Centre for Women's Education ประเทศญี่ปุ่น

เริ่มดำเนินงานใน ค.ศ. 1979 เป็นส่วนหนึ่งของ The National Women's Education Center (NVEC) ประเทศญี่ปุ่น ซึ่งได้ดำเนินการวางแผนในการจัดตั้งศูนย์สารนิเทศเกี่ยวกับสตรี (Fundamental Planning on Information Center for Women's Education) โดยหน่วยงานห้องสมุดเดิม และการจัดตั้งระบบเครือข่ายสารนิเทศระบบออนไลน์ และได้เริ่มพัฒนาฐานข้อมูลเกี่ยวข้องกับด้านสตรีและครอบครัวขึ้นในเดือนมกราคม ค.ศ. 1991 จนสำเร็จสามารถให้บริการสืบค้นฐานข้อมูลระบบออนไลน์ ได้เมื่อเดือนมิถุนายน ค.ศ. 1991 (Aoshima 1991: 1-4)

ศูนย์ข้อมูลสตรีในประเทศไทย

ศูนย์ข้อมูลสตรีในประเทศไทยจัดตั้งขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2522 ที่สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ เพื่อเป็นแหล่งข้อมูลสตรีสำหรับการจัดทำแผนพัฒนาฉบับที่ 6 ต่อมาในปี พ.ศ. 2524 ย้ายมาอยู่ที่สำนักงานปลัดสำนักนายกรัฐมนตรี และเมื่อวันที่ 8 ธันวาคม พ.ศ. 2524 คณะรัฐมนตรีอนุมัติตามความเห็นชอบของคณะกรรมการปฏิรูประบบราชการและระเบียบบริหารราชการแผ่นดิน ให้โอนงานมาอยู่ในความรับผิดชอบของสภาสตรีแห่งชาติและเปลี่ยนชื่อเป็นศูนย์สนเทศสตรี ทำหน้าที่จัดเก็บเอกสารและรวบรวมข้อมูลบรรณานุกรมเกี่ยวกับสตรีไว้ให้บริการ แต่ภายหลังที่ประชุมคณะกรรมการพัฒนาสตรีแห่งชาติในขณะนั้นได้พิจารณาเห็นชอบในการที่ประเทศไทยจะเข้าร่วมในโครงการ Women's Information

Network for Asia and the Pacific ตามที่ ESCAP วางรูปแบบไว้ (สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมและประสานงานสตรีแห่งชาติ 2533: 9) จึงให้คณะกรรมการประสานงานและปฏิบัติงานพัฒนาสตรีซึ่งมีสำนักงานเลขานุการอยู่ที่ กองวิจัยและประเมินผลกรมการพัฒนาชุมชน ทำหน้าที่เป็นศูนย์ข้อมูลสตรีระดับชาติและให้ศูนย์สนเทศสตรี สภาสตรีแห่งชาติเป็นงานส่วนหนึ่งของศูนย์ข้อมูลสตรีระดับชาติ ต่อมาเมื่อมีการจัดตั้งคณะกรรมการส่งเสริมและประสานงานสตรีแห่งชาติ (กสส.) ขึ้นตามแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 7 คณะกรรมการชุดนี้ได้มอบหมายให้คณะกรรมการประสานงานด้านการพัฒนาระบบข้อมูลและสารสนเทศจัดตั้งศูนย์ข้อมูลสตรีขึ้นเป็นศูนย์ข้อมูลกลางในการจัดเก็บและรวบรวมข้อมูลต่างๆ เกี่ยวกับสตรีในประเทศไทย

ศูนย์ข้อมูลสตรีที่สำคัญในประเทศไทยได้แก่

1. ศูนย์ข้อมูลสตรีในหน่วยงานพัฒนาสตรีของราชการ

ศูนย์ข้อมูลสตรีในหน่วยงานของราชการมีทั้งศูนย์ข้อมูลหรือห้องสมุดที่อยู่ในสังกัดหน่วยงานระดับกรม กองที่เกี่ยวข้องกับสตรี ในกระทรวงต่างๆ เช่น กองแรงงานหญิงและเด็ก กรมสวัสดิการและคุ้มครองแรงงาน กองพัฒนาเด็กและสตรี กรมการพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทย สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมและประสานงานสตรีแห่งชาติ สำนักงานปลัดสำนักนายกรัฐมนตรี ฯลฯ และนอกจากศูนย์ข้อมูลหรือห้องสมุด ที่อยู่ในกรม กองต่างๆ แล้วนั้นยังมีศูนย์ข้อมูลสตรี ในโครงการสตรีที่อยู่ในสังกัดคณะต่างๆ ในมหาวิทยาลัยอีกด้วย เช่น โครงการสตรีศึกษา สถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย โครงการสตรีศึกษา คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น ศูนย์สตรีศึกษา คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ โครงการสตรีและเยาวชนศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ โครงการสตรีศึกษา มหาวิทยาลัยพายัพ ศูนย์สตรีศึกษาภาคใต้ สำนักวิจัยและการพัฒนา มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ เป็นต้น ตัวอย่างของศูนย์ข้อมูลสตรีในหน่วยงานราชการที่สำคัญได้แก่

1.1 ศูนย์ข้อมูลสตรีในสำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมและประสานงานสตรีแห่งชาติ

ดำเนินงานของศูนย์ข้อมูลสตรี จะดำเนินงานภายใต้การเห็นชอบของคณะกรรมการด้านประสานงานระบบข้อมูลสารสนเทศ โดยมีประธานคณะกรรมการฯ เป็นประธานศูนย์ข้อมูล โดยใช้งบประมาณในการดำเนินงานจากโครงการความช่วยเหลือของประเทศแคนาดา

ศูนย์ข้อมูลสตรี แบ่งงานออกเป็น 2 ส่วน

1. งานเทคนิค

1.1 งานพัฒนาทรัพยากร

ดำเนินการจัดหา หนังสือ วารสาร วัสดุทัศนวัสดุทั้งภาษาไทยและต่างประเทศ โดยการสั่งซื้อจากตัวแทนจำหน่าย และขอบริจาคจากหน่วยงานราชการและเอกชนต่างๆที่เกี่ยวข้อง

1.2 การจัดหมู่และทำบัตรรายการ

แบ่งสิ่งพิมพ์ในศูนย์ข้อมูลออกเป็น 4 หมวด ได้แก่ หมวดหนังสือภาษาไทย หมวดหนังสือภาษาต่างประเทศ หมวดสิ่งพิมพ์รัฐบาล และหมวดสิ่งพิมพ์ขององค์การสหประชาชาติ โดยในหมวดหนังสือภาษาไทยและหมวดหนังสือต่างประเทศจะจัดหมู่ตามระบบทศนิยมดิวอี้ และเน้นหมวดหมู่ที่เกี่ยวข้องกับสตรี

2. งานบริการ บริการที่จัดไว้ให้ ได้แก่

2.1 บริการยืมคืน ให้บริการเฉพาะบุคคลากรภายในสำนักงานฯ บุคคลทั่วไปไม่อนุญาตให้ยืมสิ่งพิมพ์ออกนอกสถานที่

1. สิ่งพิมพ์ทั่วไปและวารสารฉบับเก่าให้ยืมได้ครั้งละ 5 เล่มต่อ 1 คน นาน 1 สัปดาห์

2. วารสารใหม่ และวัสดุทัศนวัสดุไม่อนุญาตให้ยืมออก

2.2 บริการตอบคำถาม แก่บุคคลทั่วไปที่สนใจ ในกรณีที่ติดต่อขอสิ่งพิมพ์เจ้าหน้าที่จะจัดส่งสิ่งพิมพ์ที่ถ่ายเอกสารไปให้ผู้สนใจที่ติดต่อขอข้อมูลมาทางทางไปรษณีย์หรือทางโทรศัพท์

2.3 บริการรทกฤตภาคหรือข่าวเกี่ยวกับสตรีในด้านต่างๆในหนังสือพิมพ์รายวัน โดยศูนย์ข้อมูลฯได้รวบรวมไว้ตั้งแต่ เดือน มีนาคม 2532

2.4 บริการค้นคืนข้อมูลเกี่ยวกับสตรีจากฐานข้อมูลในคอมพิวเตอร์ ให้บริการแก่บุคคลากรในสำนักงานฯ และบุคคลทั่วไป โดยมีบรรณารักษ์เป็นผู้ให้บริการค้นคืนข้อมูลจากฐานข้อมูลต่างๆ ดังนี้

2.4.1 ฐานข้อมูลทำเนียบนามองค์กรพัฒนาสตรีในประเทศไทย (ปรับปรุงถึงปีพ.ศ. 2535)

2.4.2 ฐานข้อมูลบรรณานุกรมผลงานวิจัยเกี่ยวกับสตรี (ปรับปรุงถึงปี พ.ศ. 2534)

และในปี พ.ศ. 2537 นี้จะมีฐานข้อมูลเพิ่มขึ้นอีก 3 ฐานข้อมูลเพื่อให้บริการได้แก่ ฐานข้อมูลสถิติตัวบ่งชี้เกี่ยวกับสตรีในประเทศไทยซึ่งกำลังอยู่ในระหว่างการดำเนินการจัดทำโดย สถาบันประมวลข้อมูลเพื่อการศึกษาและการพัฒนา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ฐานข้อมูลทำเนียบนามบุคคลที่ปฏิบัติงานด้านการพัฒนาสตรี และฐานข้อมูลบรรณานุกรมสิ่งพิมพ์ในศูนย์ข้อมูลฯ (Rattaya Kobsirikarn 2535 : 3-18)

1.2 ศูนย์ข้อมูล ในโครงการสตรีและเยาวชนศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

สถานที่ตั้ง

โครงการสตรีและเยาวชนศึกษาดังอยู่ที่ ดิถุภัณฑ์ประสงศ์ชั้น 7 มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ถนนพระจันทร์ กรุงเทพมหานคร

วัตถุประสงค์ของโครงการ

1. เพื่อประสานงานการประสานการสอนด้านสตรีและเยาวชนศึกษาในระดับมหาวิทยาลัย โดยกระตุ้นให้สอดคล้องเนื้อหาเกี่ยวกับสตรีและเยาวชนในวิชาที่เปิดสอนอยู่แล้ว หรือเปิดสอนวิชาที่เกี่ยวกับสตรีและเยาวชนศึกษาโดยตรง กระตุ้นให้คณาจารย์ในสาขาวิชาต่างๆ ประสานความร่วมมือในการจัดการเรียนการสอนแบบสหสาขาวิชา อันจะเป็นพื้นฐานในการจัดหลักสูตรวิชาโท ด้านสตรีและเยาวชนศึกษา และหลังจากนั้นจะพัฒนาเป็นหลักสูตรปริญญาตรีและหลักสูตรสูงกว่าปริญญาตรี
2. เพื่อจัดหลักสูตรการฝึกอบรมความรู้เกี่ยวกับสตรีและเยาวชนระยะสั้นแก่ข้าราชการ พนักงาน รัฐวิสาหกิจ ผู้ปฏิบัติงานขององค์กรพัฒนาเอกชน องค์กรสาธารณประโยชน์ต่างๆ เพื่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจอันจะเป็นประโยชน์ต่อการปฏิบัติงานต่อไป ในระยะยาวจะมีการฝึกอบรมในระดับภูมิภาคและระดับนานาชาติด้วย
3. เพื่อประสานงานกับสถาบันอุดมศึกษาของรัฐและเอกชน เพื่อดำเนินงานด้านสตรีและเยาวชนศึกษา
4. เพื่อจัดบริการด้านวิชาการและกิจกรรมการพัฒนาตนเองและชุมชนในรูปแบบต่างๆ สำหรับสตรีและเยาวชนผู้ด้อยโอกาส
5. เพื่อส่งเสริมให้บุคคลและองค์กรต่างๆ ทั้งภายในและภายนอกมหาวิทยาลัยผลิตงานวิจัยเกี่ยวกับสตรีและเยาวชน
6. เพื่อเป็นแหล่งข้อมูลพื้นฐานเกี่ยวกับสตรีและเยาวชน

7. เพื่อประสานความร่วมมือกับองค์กรต่างๆ ทั้งเอกชนและรัฐบาลในการเผยแพร่และให้ข้อมูลที่ เป็นประโยชน์ต่อกลุ่มสตรีและเยาวชน

การบริหารงาน

การบริหารงานของโครงการฯ แบ่งการบริหารงานออกเป็น 4 ฝ่าย ได้แก่

1. ฝ่ายพัฒนาหลักสูตร

รับผิดชอบในการจัดกิจกรรมเกี่ยวกับการพัฒนาหลักสูตรโดยตรงและกิจกรรมทางวิชาการอื่นๆ เพื่อก่อให้เกิดความรู้เรื่องสตรี

2. ฝ่ายวิจัย

รับผิดชอบในการทำวิจัยในเรื่องต่างๆ ที่เกี่ยวกับสตรีและเยาวชน

3. ฝ่ายบริการและพัฒนาสังคม

จัดกิจกรรมเพื่อเผยแพร่ความรู้ความเข้าใจในเรื่องสตรีและเยาวชน โดยอาศัยกิจกรรมในรูปแบบต่างๆ เช่น การเสวนา การอภิปราย

4. ฝ่ายศูนย์ข้อมูล รับผิดชอบในการดำเนินงานเกี่ยวกับสารนิเทศ

หน้าที่และกิจกรรมของศูนย์ข้อมูล

ในระยะต้นโครงการให้ความสำคัญกับเรื่องของสตรีก่อนเป็นอันดับแรกและกำหนดแผนไว้ว่าจะขยายขอบข่ายงานทางด้านเยาวชนในระยะต่อไป ดังนั้นหน้าที่ของศูนย์ข้อมูลจึงมีดังต่อไปนี้

1. รวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับสตรีและเยาวชน

2. จัดทำกฤตภาคเรื่องของสตรีและเยาวชน

3. จัดทำ "สารสตรี" ซึ่งเป็นจดหมายข่าวของโครงการฯ กำหนดออกราย 2 เดือน โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อเผยแพร่ข่าวสารการดำเนินงานของโครงการสตรีและเยาวชนศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ เพื่อเผยแพร่ข่าวสารข้อมูล และกิจกรรมทางด้านสตรีให้แก่อาจารย์และผู้ที่สนใจเรื่องสตรีศึกษา และเพื่อเป็นแหล่งแลกเปลี่ยนความคิดเห็นเกี่ยวกับปัญหาสตรี

นอกจากนี้ยังรับผิดชอบในการจัดทำหนังสือแปลอีกด้วย ผลงานที่ผ่านมา เช่น "เสียงเพรียกจากผู้หญิงโลกที่สาม" แปลและเรียบเรียงโดยอาจารย์วิวิธา น้อยวงศ์ คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ จากหนังสือ "Third World Women Speak out" โดย Perdita Huston

ในแผนงานพัฒนาในอนาคต (พ.ศ. 2535-2539) ศูนย์ข้อมูลมีโครงการต่างๆดังต่อไปนี้

1. รวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับสตรีและเยาวชนศึกษาทั้งในและต่างประเทศ

2. แผนแพร่ความรู้โดยผ่านสื่อต่างๆ เช่น วารสาร จดหมาย ข่าว แผ่นพับ เทป สไลด์ เป็นต้น

3. ประสานงานกับองค์กรที่ให้บริการด้านสารสนเทศ ทั้งภาครัฐบาลและเอกชนทั้งในและต่างประเทศ

(โครงการสตรีและเยาวชนศึกษา 2534 : 2-10)

2. ศูนย์ข้อมูลสตรีในหน่วยงานพัฒนาสตรีภาคเอกชน

ศูนย์ข้อมูลสตรีในหน่วยงานเอกชนมีขนาดใหญ่และเล็กต่างกันไปตามขนาดขององค์กร และมีชื่อที่ใช้เรียกชานต่างๆ กัน เช่น ห้องสมุด ศูนย์ข่าวผู้หญิง ศูนย์สนเทศสตรี ฯลฯ ศูนย์ข้อมูลต่างๆ เหล่านี้จะอยู่ในสังกัดหน่วยงานเอกชนที่มีรูปแบบการทำงานต่างกันทั้งในรูปของ กลุ่ม โครงการ มูลนิธิ ศูนย์ สถาบัน สภา สมาคม สโมสร สำนักงาน องค์กร ฯลฯ ที่ทำงานเพื่อให้ความช่วยเหลือ ส่งเคราะห์ ให้ความรู้ และพัฒนาสตรีด้านต่างๆ เช่น ศูนย์สนเทศสตรีและห้องสมุดสภาสตรีแห่งชาติ ศูนย์ข่าวผู้หญิง มูลนิธิผู้หญิง ศูนย์ข้อมูล ฝ่ายข้อมูลและเผยแพร่ มูลนิธิเพื่อนหญิง ศูนย์ข้อมูลสตรี สถาบันพัฒนาสตรี สมาคม วาส เอ็ม ซี เอ เชียงใหม่ เป็นต้น ตัวอย่างของศูนย์ข้อมูลสตรีในหน่วยงานเอกชนที่สำคัญได้แก่

2.1 ศูนย์สนเทศสตรีและห้องสมุดสภาสตรีแห่งชาติ

ศูนย์สนเทศสตรีและห้องสมุดสภาสตรีแห่งชาติ แบ่งงานออกเป็น 2 ส่วน

1. งานห้องสมุด

ทรัพยากรของห้องสมุดประกอบด้วยหนังสือและวารสารโดยหนังสือจะจัดหมู่ตามระบบทศนิยม ดิวอี้ วารสารที่มีในห้องสมุดประกอบด้วยวารสารวิชาการและวารสารบันเทิง

2. ศูนย์สนเทศสตรี

ศูนย์สนเทศสตรีมีวัตถุประสงค์ในการรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับสตรีในด้านต่างๆ ทั้งทางด้าน เศรษฐกิจ สังคมและการเมืองไว้ให้บริการ นอกจากนี้ยังรวบรวมข้อมูลทางนโยบาย การวางแผน การปฏิบัติตามแผน การประเมินผลของหน่วยงานด้านพัฒนากิจกรรมและบทบาทสตรีทั้งของรัฐบาล และเอกชน และจัดตั้งช่างานสารสนเทศเกี่ยวกับสตรีในประเทศไทย

หน้าที่ของศูนย์สนเทศสตรี

1. เป็นที่เก็บเอกสาร
2. เป็นศูนย์กลางในการรวบรวม การแลกเปลี่ยนและเผยแพร่ข้อมูล
3. เก็บรวบรวมและรักษาฐานการค้นคว้าและความก้าวหน้าของแผนงาน ตั้งแต่การวางแผน การปฏิบัติงานตามแผนและเมื่อแผนนั้นสิ้นสุดลง รวมทั้งการติดตามประเมิน

4. เป็นศูนย์กลางในการเก็บข้อมูลทางบรรณานุกรมด้านสตรี
การให้บริการ เปิดให้บริการแก่หน่วยงานภาครัฐบาล เอกชน นิสิตนักศึกษา และบุคคลทั่วไป
 แต่ไม่อนุญาตให้ยืมออกนอกสถานที่ บริการที่เจ้าหน้าที่จัดไว้ให้คือ

1. จัดทำสาระสังเขปของเอกสารแต่ละชิ้น
2. จัดทำบัตรรายการ
3. รวบรวมบรรณานุกรมเอกสารเกี่ยวกับสตรีและขององค์กรต่างๆที่ทำงานด้านพัฒนาสตรี
4. บริการข่าวสารทันสมัย(Current Awareness Service) เพื่อให้ทราบข่าวสารหรือความเคลื่อนไหวที่อยู่ในความสนใจของคนส่วนใหญ่ในช่วงเวลานั้น เช่น จัดทำบรรณานุกรมออกจดหมายข่าวสตรี เป็นต้น

5. บริการรณดฤภาคหรือข่าวเกี่ยวกับสตรีในด้านต่างๆในหนังสือพิมพ์รายวันทั้งภาคภาษาไทยและภาษาอังกฤษ โดยศูนย์สนเทศสตรีได้เก็บรวบรวมไว้เริ่มตั้งแต่เดือนมีนาคม 52523

6. บริการตอบคำถาม ช่วยการค้นคว้าข้อมูลภายในศูนย์สนเทศสตรี และทางโทรศัพท์
7. บริการถ่ายสำเนาเอกสาร สิ่งพิมพ์ต่างๆ

เอกสารสิ่งพิมพ์

1. เอกสารที่มีให้บริการ ขณะนี้ศูนย์ฯมีเอกสารสิ่งพิมพ์ เช่น วิทยานิพนธ์ รายงานการวิจัย หนังสือ วารสาร บทความและรณดฤภาคเท่านั้น ยังไม่มีประเภทโสตทัศนวัสดุหรือวัสดุย่อส่วนอื่นๆ

2. เอกสารที่พิมพ์เผยแพร่

1. สหบรรณานุกรมด้านสตรีศึกษา เผยแพร่ให้แก่สมาชิกเครือข่าย และผู้สนใจ โดยกำหนดออกปีละ 1 ฉบับ ในเดือนกรกฎาคมของทุกปี ซึ่งทางศูนย์สนเทศสตรีฯ ได้เริ่มจัดพิมพ์ฉบับแรก เมื่อปี พ.ศ. 2531 จนถึงปัจจุบันเป็นฉบับที่ 4

2. วารสาร "ข่าวสตรี" ซึ่งกำหนดออก ราย 2 เดือน พร้อมจัดส่งให้องค์กรสมาชิกและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง (สำนักงานเลขาธิการสภาสตรีแห่งชาติฯ 2535: 91)

(ศูนย์สนเทศสตรีและห้องสมุดสภาสตรีแห่งชาติ 2529: 5)

2.2 ศูนย์ข้อมูล ฝากข้อมูลและเผยแพร่ มุลนิธิเพื่อนหญิง

ทรัพยากรของห้องสมุด

ทรัพยากรของศูนย์ข้อมูลประกอบด้วย สิ่งตีพิมพ์ ซึ่งได้แก่ หนังสือ งานวิจัย รายงานการประชุมการสัมมนา วิทยานิพนธ์ หนังสือพิมพ์ เอกสารอื่นๆและรณดฤภาค และโสตทัศนวัสดุ ได้แก่ วิดีโอ

การจัดหา

ในการดำเนินงานจัดหาทรัพยากรของศูนย์ข้อมูลจะจัดหาสิ่งพิมพ์และวัสดุทัศนวิสัย ในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับแรงงาน การข่มขืน โสเภณี การทำแท้ง โรดเอดส์ และกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับผู้หญิง โดยใช้วิธีการจัดหาหลายวิธีได้แก่

1. การจัดซื้อ ได้แก่ หนังสือ เอกสาร วารสาร หนังสือพิมพ์ และวิดีโอ ที่เกี่ยวข้องกับเรื่องสตรี และการล่วงละเมิดสิทธิทางเพศ
2. การขอบริจาค ได้แก่ วิทยานิพนธ์ รายงานการประชุมต่างๆ วิดีโอของมูลนิธิสื่อสร้างสรรค์ เป็นต้น
3. การขอแลกเปลี่ยน ได้แก่ สิ่งพิมพ์ของโครงการพัฒนาต่างๆแลกเปลี่ยนกับสิ่งพิมพ์ที่ฝ่ายข้อมูลและเผยแพร่เป็นผู้จัดพิมพ์
4. การสัมภาษณ์ เช่น การสัมภาษณ์บุคคลที่เป็นตัวแทนของผู้หญิงที่ต่อสู้ชีวิต เพื่อใช้เป็นข้อมูลในการลงพิมพ์วารสารของมูลนิธิฯและเป็นกฤตภาคเพื่อให้บริการต่อไป

การจัดหมวดหมู่ทรัพยากร

1. หนังสือและเอกสารต่างๆ

แยกหนังสือและเอกสารต่างๆออกเป็น 8 หมวดหมู่คือ หมวดกฎหมาย หมวดข่มขืน หมวดประเด็นสตรี หมวดแรงงาน หมวดโสเภณี หมวดทำแท้ง หมวดครอบครัว และหมวดโรดเอดส์

โดยหมวดหมู่ของสิ่งพิมพ์ดังกล่าวจะคิดแถบสีให้แตกต่างกันเพื่อแจ้งให้ทราบหมวดหมู่ภายในแต่ละหมวดหมู่จะลงเลขตามลำดับของหนังสือที่เข้ามาตั้งแต่ 1 เป็นต้นไป และจัดเก็บสิ่งพิมพ์ดังกล่าวเรียงลำดับตามหมวดหมู่ในแต่ละแถบสีในตู้ปิด ส่วนสิ่งพิมพ์อื่นๆที่ไม่สามารถจัดเข้าหมวดหมู่ได้จะลงทะเบียนและแยกไว้ต่างหาก

2. วิดีโอ

แยกประเภทของวิดีโอออกเป็น 2 ประเภท คือ สารคดี และภาพยนตร์

3. กฤตภาค

ในการจัดทำกฤตภาคนั้นจะเลือกตัดเก็บข่าวจากหนังสือพิมพ์ต่างๆ เฉพาะเรื่องที่เกี่ยวข้องกับผู้หญิง 7 หัวเรื่องได้แก่ ความรุนแรงทางเพศ ธุรกิจทางเพศ โรดเอดส์ การทำแท้ง แรงงานกฎหมายเกี่ยวกับผู้หญิง การพัฒนาสตรีและบทบาทสตรี

นอกจากนี้ยังเก็บเรื่องที่เกี่ยวข้องกับสตรีเพื่อเป็นประโยชน์ต่อการทำงานของฝ่ายต่างๆ และการจัดพิมพ์วารสารของมูลนิธิอีก เช่น บทบาทสตรี สตรีกับการเมือง การประกวดนางงาม พ.ร.บ. สัตว์ชาติ ข้อมูลเรื่องครอบครัว ประเด็นสิทธิลาคลอด การเลือกตั้งผู้ว่าราชการจังหวัด

เป็นต้น

4. วารสารและหนังสือพิมพ์

หนังสือพิมพ์จัดไว้บนชั้นวางหนังสือพิมพ์ วารสารจะจัดวางไว้บนชั้นวารสารโดยเรียงตามลำดับอักษร แต่ไม่ให้บริการยืมคืน หนังสือพิมพ์และวารสารเก่าจะถูกนำมาเย็บเล่มเมื่อครบ 1 ปี

บริการของห้องสมุด

1. บริการยืมคืนสิ่งพิมพ์และวิดีโอ โดยให้ยืมครั้งละ 7 วัน และมีระบบปรับเมื่อไม่สามารถคืนตามเวลาที่กำหนด หรือเมื่อมีการชำรุดหรือเสียหาย
2. บริการถ่ายเอกสาร และกฤตภาค โดยคิดค่าถ่ายเอกสารจากผู้ใช้บริการ
3. บริการจัดพิมพ์รายชื่อสิ่งพิมพ์และวิดีโอใหม่ โดยคิดบอร์ดประชาสัมพันธ์แจ้งให้ทราบทุกวันที่ 1 ของเดือน
4. บริการตอบปัญหาแก่ผู้สนใจ เรื่องปัญหาของผู้หญิงและเรื่องอื่นๆเกี่ยวกับผู้หญิงทั่วไปทางโทรศัพท์และจดหมาย
5. จัดทำสาระสิ่งเขปวิดีโอ ในเรื่องธุรกิจทางเพศ

ผู้ใช้บริการของศูนย์ข้อมูล กลุ่มบุคคลที่ศูนย์ข้อมูลให้บริการข้อมูล ได้แก่

1. เจ้าหน้าที่และคณะกรรมการมูลนิธิเพื่อนหญิง
2. ผู้นำสตรีในชนบทและผู้ใช้แรงงานหญิง
3. สมาชิกของมูลนิธิเพื่อนหญิง องค์กรรัฐ และองค์กรพัฒนาเอกชนอื่นๆทั้งในและต่างประเทศ
4. นักศึกษา สื่อมวลชนและประชาชนผู้สนใจทั่วไปทั้งในและต่างประเทศ

สิ่งตีพิมพ์ สิ่งตีพิมพ์ที่ผ่านข้อมูลและเผยแพร่ได้จัดทำและเผยแพร่ได้แก่

1. จดหมายข่าวสื่อสารสตรี
2. วารสาร "สตรีที่ค้น" ราช 2 เดือน
3. วารสาร "หญิงก้าวไกล" ราช 2 เดือน
4. จดหมายข่าวภาษาอังกฤษ 2 ฉบับต่อปี (มูลนิธิเพื่อนหญิง 2535: 1-14)

ปัญหาและอุปสรรค

1. ข้อมูลประเภทหนังสือหรือเอกสารส่วนใหญ่เป็นข้อมูลเก่า ไม่ทันต่อเหตุการณ์
2. เนื้อที่ของสถานที่ในการจัดเก็บเอกสารและสิ่งพิมพ์ต่างๆยังมีอยู่จำกัดทำให้ไม่มีเนื้อที่ในการจัดเก็บวารสารหรือสิ่งพิมพ์ที่เข้ามาใหม่หรือสิ่งพิมพ์ของมูลนิธิเองได้ จึงมีโครงการในอนาคตในการนำคอมพิวเตอร์เข้ามาใช้ในการจัดเก็บข้อมูลลงในคอมพิวเตอร์แทน

จะเห็นได้ว่าลักษณะและกิจกรรมของศูนย์ข้อมูลสตรีต่างๆ ล้วนแต่มีลักษณะและกิจกรรมที่ต่างกักันออกไปตามประเภทของหน่วยงานที่สังกัดและลักษณะของผู้ใช้ เพราะฉะนั้นการที่จะให้การดำเนินงานของศูนย์ข้อมูลสตรีและงานบริการของศูนย์ข้อมูลสตรีดำเนินไปอย่างมีประสิทธิภาพตรงกับความต้องการของผู้ใช้นั้น จำเป็นต้องมีการศึกษาผู้ใช้ในเบื้องต้นเพื่อให้ทราบความต้องการและสำนึกเทศที่ผู้ใช้ได้ใช้จริง เพื่อให้ศูนย์ข้อมูลสตรีได้ดำเนินการปรับปรุงบริการและสามารถจัดหาสำนึกเทศได้ตรงกับความต้องการของผู้ใช้ได้ดียิ่งขึ้น

การศึกษาผู้ใช้

ระบบสำนึกเทศมีเป้าหมายสูงสุดคล้ายกันทุกระบบคือ ถ่ายทอดข้อมูลไปยังผู้ใช้ ดังนั้น การศึกษาผู้ใช้จึงเป็นฐานสำคัญของห้องสมุดและศูนย์สำนึกเทศต่างๆ เพราะในการวางแผนจัดการและพัฒนาบริการต่างๆ ของห้องสมุดหรือศูนย์ข้อมูลต่างๆ เพื่อให้ตรงกับความต้องการของผู้ใช้อย่างถ่องแท้ การศึกษาผู้ใช้นั้นว่าเป็นวิธีการที่จะศึกษาลักษณะและความต้องการของผู้ใช้ได้ การศึกษาพฤติกรรมและการแสวงหาสำนึกเทศ ก็คือการศึกษาผู้ใช้นั้นเอง (Winson 1981:7)

ศูนย์วิจัยการศึกษาผู้ใช้ (Centre for research on User Studies) CRUS (quoted in Exon 1978: 352) ได้ให้คำจำกัดความการศึกษาผู้ใช้ไว้ว่า เป็นสหสาขาความรู้เกี่ยวข้องกับการศึกษาพฤติกรรมของผู้ใช้และผู้ไม่ใช้สำนึกเทศ ตลอดจนศึกษาสำนึกเทศระบบสำนึกเทศและบริการ การศึกษาผู้ใช้แต่ละเรื่องอาจต่างประเภทกัน มีวัตถุประสงค์ต่างกัน แต่ทั้งหมดมีเป้าหมายเดียวกันคือ จัดสรรสำนึกเทศให้ตรงกับผู้ใช้ได้ถูกต้อง

ในความเห็นของ Winson (1981: 7) การศึกษาผู้ใช้คือ การศึกษาถึงพฤติกรรม การแสวงหาสำนึกเทศ ซึ่งทำให้เข้าใจว่า ทำไมผู้ใช้จึงมีพฤติกรรมเช่นนั้น กล่าวโดยสรุปการศึกษาผู้ใช้คือ การศึกษาถึงพฤติกรรมการใช้และความต้องการสำนึกเทศของผู้ใช้

การศึกษาพฤติกรรมและการแสวงหาสำนึกเทศ (Information Seeking Behavior) ประกอบด้วยการศึกษาที่เกี่ยวข้องกับคำถามว่า "ใครต้องการสำนึกเทศ สำนึกเทศเป็นแบบใด และเพื่อเหตุผลอะไร สำนึกเทศถูกค้นพบ ถูกประเมิน และความต้องการเหล่านี้สามารถถูกกำหนดและทำให้พอใจอย่างไร" (Auster 1982: 178)

Winson (1981: 4) ได้แสดงให้เห็นว่าพฤติกรรมและการแสวงหาสำนึกเทศเป็นผลสืบเนื่องมาจากการที่ผู้ใช้ตระหนักถึงความต้องการของตนเอง พฤติกรรมนั้นอาจเกิดหลายรูปแบบ เช่น ผู้ใช้อาจแสวงหาสำนึกเทศจากระบบทางการ (เช่น ห้องสมุดหรือศูนย์สำนึกเทศ) หรือใช้ระบบอื่นๆ ที่ทำหน้าที่เกี่ยวข้องกับสำนึกเทศเพิ่มเติมจากหน้าที่อื่นเป็นหน้าที่หลัก (เช่น บุคคลที่มีความเชี่ยวชาญเฉพาะสาขา เป็นต้น)

เมื่อบุคคลเกิดความต้องการสารนิเทศจะแสวงหาสารนิเทศมาใช้เพื่อวัตถุประสงค์ต่างๆ สิ่งก็ตามมาคือ พฤติกรรมการแสวงหาสารนิเทศจากแหล่งสารนิเทศที่บุคคลนั้นคาดว่าจะมีสารนิเทศที่ต้องการอยู่ แหล่งสารนิเทศนั้นอาจเป็นห้องสมุด ศูนย์สารนิเทศ ตลอดจนตัวบุคคลที่มีความรู้ มีความเชี่ยวชาญเฉพาะด้าน สามารถให้ข้อมูล หรือแนวทางแก้ปัญหาเฉพาะด้านได้ Taylor (1968: 181-182) กล่าวว่า เมื่อบุคคลต้องการสารนิเทศ ขั้นตอนแรกของการแสวงหาสารนิเทศคือ การถามเพื่อนเพื่อทราบถึงแหล่งวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง ขั้นตอนต่อมาเป็นการค้นเอกสารส่วนตัว และ/หรือ การเข้าใช้ห้องสมุดหรือศูนย์ข้อมูล เมื่อบุคคลเข้าใช้ห้องสมุดหรือศูนย์ข้อมูล พฤติกรรมการแสวงหาสารนิเทศอาจแยกได้ เป็น 2 กรณีคือ การถามบรรณารักษ์ และการค้นหาสารนิเทศด้วยตนเอง

งานวิจัยเกี่ยวกับพฤติกรรมการแสวงหาและการใช้สารนิเทศ

งานวิจัยในต่างประเทศ

งานวิจัยเกี่ยวกับพฤติกรรมการแสวงหาสารนิเทศและการใช้สารนิเทศทางด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ตัวอย่าง เช่น Robertson (1974: 384-390) ศึกษาพฤติกรรมการแสวงหาสารนิเทศของนักวิทยาศาสตร์และวิศวกร ได้ข้อมูลจากการถอดเทปบันทึกเสียง 5 คลิป ซึ่งจัดทำโดยกลุ่มนักวิทยาศาสตร์และวิศวกร เพื่อแผนวิจัยของ Aslib แห่งที่มาจากเทปบันทึกเสียง 5 คลิปคือ (A,B) จากมหาวิทยาลัยต่างๆ (C,D) จากบริษัทอุตสาหกรรม และ (E) โดยเสนอในลักษณะของพฤติกรรมการแสวงหาสารนิเทศ 10 ประเภทใหญ่ ผลที่ได้คือ

1. กลุ่ม D มีแนวโน้มที่จะแสวงหาสารนิเทศจากบริการสารนิเทศในหน่วยงานอื่น ๆ ภายนอกองค์กร
2. กลุ่ม A,B,C มีพฤติกรรมการแสวงหาสารนิเทศด้วยการติดต่อภายในองค์กร โดยเฉพาะการใช้แหล่งสารนิเทศที่เป็นบุคคลแบบไม่เป็นทางการ
3. สารนิเทศในรูปแบบวารสารและแหล่งสารนิเทศสถาบันอื่น ๆ นอกหน่วยงาน จัดได้ว่าเป็นสารนิเทศและแหล่งสารนิเทศที่มีประโยชน์ แต่จากเทปบันทึกเสียงระบุข้อมูลว่ายังมีการใช้แหล่งสารนิเทศที่เป็นทางการภายในองค์กรอยู่
4. กลุ่ม A,B และ E จะปฏิบัติงานโดยใช้บริการสารนิเทศที่ห้องสมุดจัดให้มาก Slater (quoted in Coover 1969: 451) สำรวจห้องสมุดโรงงานอุตสาหกรรม 4 แห่ง พบว่ากลุ่มวิศวกรและนักวิทยาศาสตร์จะแสวงหาสารนิเทศโดยไม่ปรึกษาบรรณารักษ์ และคุ้นเคยกับวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องมากกว่ากลุ่มอื่น ๆ กลุ่มผู้บริหารวิศวกร (Technical/Executive)

พยายามแสวงหาสารนิเทศโดยการสอบถามจากบรรณาธิการ กลุ่มผู้บริหาร (Administrative/ Executive) จะมาใช้ห้องสมุดด้วยตนเองโดยใช้ห้องสมุดเพื่อตรวจสอบข้อเท็จจริงหรือต้องการอธิบาย ขบวนการหรือวิธีการ กลุ่มนี้จะให้ความสนใจในการรับข้อมูลจากแหล่งภายนอกมากกว่ากลุ่มอื่นๆ สำหรับพฤติกรรมกรรมการแสวงหาและการใช้สารนิเทศด้านมนุษยศาสตร์และด้านอื่นๆ นั้น Bebout (1975: 40-44) ได้ปริทัศน์วรรณกรรมเกี่ยวกับการศึกษาผู้ใช้ด้านมนุษยศาสตร์เท่า ที่มีอยู่ และได้ตั้งสมมติฐานเกี่ยวกับพฤติกรรมกรรมการแสวงหาสารนิเทศของนักมนุษยศาสตร์จากสิ่งที่ศึกษาและเปรียบเทียบกับการค้นหาสารนิเทศของนักวิทยาศาสตร์และนักสังคมศาสตร์ โดยใช้ ตารางที่ Skelton (quoted in Bebout 1975:43) แนะนำ ซึ่งเขียนออกมาได้ดังนี้

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

รูปแบบพฤติกรรมการแสวงหาสารนิเทศโดยทั่วไป

พฤติกรรม	นักวิทยาศาสตร์	นักสังคมศาสตร์	สัมพันธ์เกี่ยวกับ นักมนุษยศาสตร์
แหล่งสารนิเทศ	แหล่งที่เป็นประโยชน์มากที่สุด คือวารสาร รวมทั้งวารณกรรม และคู่มือทางการค้า การติดต่อ อย่างไม่เป็นทางการเป็นสิ่งที่ มีคุณค่า	ใช้หนังสือและวารสาร ในอัตราที่มาก การติดต่อระหว่าง บุคคลอย่างไม่เป็นทาง การเป็นสิ่งที่มีความ	ใช้หนังสือมากกว่า วารสาร การติดต่อ ระหว่างบุคคลอย่าง ไม่เป็นทางการเป็น สิ่งที่มีคุณค่า วัสดุที่มี อายุนาน สำคัญมาก กว่าในสาขา วิทยาศาสตร์และ สังคมศาสตร์
วิธีการในการ หาการอ้างอิง	จัดเรียงตามลำดับ:- คำแนะนำส่วนตัว การแลกเปลี่ยนและ บรรณานุกรมสารสิ่ง เป็นวิธีที่ใช้มากที่สุด การใช้ห้องสมุดไม่สำคัญ	จัดเรียงตามลำดับ:- การอ้างอิง สารสิ่ง บรรณานุกรม และคำแนะนำ ส่วนตัว เป็นวิธีที่ใช้ มากที่สุด การใช้ห้อง สมุดไม่สำคัญ	จัดเรียงตามลำดับ:- บรรณานุกรม คำแนะนำ ส่วนตัว การแลกเปลี่ยน การใช้ ห้องสมุดเป็นสิ่ง สำคัญ
การใช้และ หน้าที่ของวารสาร สารสิ่ง	นักวิทยาศาสตร์ใช้วารสารสารสิ่ง นักสังคมศาสตร์เพียงเล็กน้อย ทั้ง 2 กลุ่มใช้เป็น current awareness เหมือนกัน		มีวารสารสารสิ่ง ทางด้านมนุษยศาสตร์ น้อย ใช้เป็น current awareness

รูปแบบพฤติกรรมการแสวงหาสารนิเทศโดยทั่วไป (ต่อ)

พฤติกรรม	นักวิทยาศาสตร์	นักสังคมศาสตร์	สัมพันธ์เกี่ยวกับ นักมนุษยศาสตร์
การเข้าร่วมและ คุณค่าของการ ประชุม	ทั้งสองกลุ่มเข้าร่วมการประชุมในขอบเขตที่เหมือนกัน นักวิทยาศาสตร์ได้รับสารนิเทศ จากการติดต่อทางสังคม ส่วน นักเทคโนโลยีได้รับจาก เอกสารที่เสนอ	ได้รับสารนิเทศผ่านการ ติดต่อทางสังคมและ เอกสารที่เสนอ	เข้าร่วมการประชุม ได้รับสารนิเทศผ่าน การติดต่อทางสังคม เอกสารที่เสนอที่มี คุณค่ามีน้อย
การค้นหา วรรณกรรม	มีแนวโน้มที่จะให้คนอื่น ค้นหาให้	มีแนวโน้มที่จะค้นหา งานวิจัยของตน	มีแนวโน้มที่จะค้นหา ด้วยตนเอง
การค้นหาที่ ล้ำซ้ำใน สารนิเทศ	ทั้งสองกลุ่มมีประสบการณ์ของการค้นหาที่ล้ำซ้ำในขอบเขต ที่เหมือนกัน		มีประสบการณ์ เกี่ยวกับการค้นหา ที่ล้ำซ้ำ
ความสามารถ ทางภาษา	ความสามารถทางด้านภาษาของนักวิทยาศาสตร์และ ความตื่นตัวทางภาษามีมากกว่านักสังคมศาสตร์		ความสามารถทาง ภาษามีมากกว่าของ นักวิทยาศาสตร์และ นักสังคมศาสตร์
การกระตุ้นให้ ทำงานวิจัย/ ให้มีแนวคิด	วัสดุที่เขียน งานของตนเอง และการติดต่อระหว่าง บุคคลอย่างไม่เป็นทางการ มีความสำคัญสำหรับนัก วิทยาศาสตร์และนักสังคมศาสตร์		เหมือนกัน

จากการศึกษาของ Stieg (1981: 549-560) ซึ่งศึกษาความต้องการสารนิเทศของนักประวัติศาสตร์พบว่า นักประวัติศาสตร์มีพฤติกรรมการแสวงหาสารนิเทศโดยวิธีเดินดูบนชั้นหนังสือในห้องสมุด ดูวารสารใหม่อย่างผ่านไปๆ ดูรายการอ้างอิงและสนทนากับเพื่อนๆ แต่ไม่ค่อยไปร้านหนังสือ

การวิจัยของ Summers และคนอื่นๆ (1983: 275-285) ศึกษาถึงความสัมพันธ์ของลักษณะเฉพาะบุคคล อาชีพ และลักษณะทางจิตวิทยาของนักการศึกษาใน 9 กลุ่ม กับพฤติกรรมการแสวงหาสารนิเทศจากการวิเคราะห์พบว่า

1. ตำแหน่งการแพร่กระจายสารนิเทศ และทักษะต่อการมีสารนิเทศเป็นตัวที่สำคัญในการทำนุบำรุงการใช้สารนิเทศ การศึกษา ประสบการณ์ และการใช้สารนิเทศเป็นตัวทำนายรองลงมา
2. แหล่งสารนิเทศรวมกลุ่มกันเป็น 3 ปัจจัยคือ แหล่งสารนิเทศใกล้ตัว แหล่งสิ่งพิมพ์ที่เข้าถึงได้ยาก และแหล่งสารนิเทศที่เกิดจากการติดต่อระหว่างบุคคลในหน่วยงาน
3. ลักษณะของสารนิเทศมีส่วนเกี่ยวข้องกับที่สำคัญต่อทัศนคติที่มีต่อผลกระทบของสารนิเทศที่ได้รับ สิ่งที่ค้นพบในการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้จะสนับสนุนข้อสังเกตที่ว่า การใช้แหล่งสารนิเทศของนักการศึกษาเป็นผลมาจากปฏิภพที่ซับซ้อนระหว่างตัวแปร และการสำรวจเกี่ยวกับลักษณะเฉพาะบุคคล ตำแหน่งหน้าที่การงาน และลักษณะทางจิตวิทยาของผู้ใช้ในการใช้แหล่งสารนิเทศ

Broadus (1987) ทำการวิจัยเรื่องความต้องการสารนิเทศของนักวิชาการทางมนุษยศาสตร์พบว่านักวิชาการทางมนุษยศาสตร์จะใช้แหล่งสารนิเทศสถาบันจากห้องสมุดในรูปสิ่งพิมพ์ได้แก่ หนังสือและวารสารเป็นภาษาอังกฤษมากที่สุดรองลงมาคือ ภาษาเยอรมันและฝรั่งเศส เนื้อหาของสิ่งพิมพ์ที่ต้องการมากที่สุดอยู่ในสาขามนุษยศาสตร์ รองลงมาคือประวัติศาสตร์ และสังคมศาสตร์และต้องการใช้สิ่งพิมพ์ที่มีความทันสมัย 4-8 ปีมากที่สุด รองลงมาคือ 9-13 ปี และ 0-3 ปี Salasin and Cedar (1985) ทำการวิจัยเรื่องพฤติกรรมการแสวงหาสารนิเทศของนักปฏิบัติทางจิตวิทยาในสหรัฐอเมริกาพบว่านักปฏิบัติทางจิตวิทยามีวัตถุประสงค์ในการใช้สารนิเทศเพื่อประกอบการปฏิบัติงานเป็นส่วนใหญ่ โดยจะใช้แหล่งสารนิเทศบุคคลโดยวิธีวิธีการในการแสวงหาสารนิเทศจากการติดต่อพบปะพูดคุยกับเพื่อนร่วมงานมากที่สุด รองลงมาคือการพูดคุยกับผู้เชี่ยวชาญนอกหน่วยงาน ส่วนแหล่งสารนิเทศสถาบันนั้นใช้เป็นอันดับรองลงมาโดยใช้วารสารและสิ่งพิมพ์ในหน่วยงาน เป็นภาษาอังกฤษมากที่สุด

งานวิจัยในประเทศ ได้แก่

ประภาวดี สืบสนธ์ (2530) ศึกษาการใช้และการแสวงหาสารนิเทศของเกษตรกรอำเภอ มะขาม จังหวัดจันทบุรี กิ่งทอง สิริมงคล (2530) ศึกษาพฤติกรรมการค้นหาและการใช้สารสนเทศในการเขียนวิทยานิพนธ์ของนักศึกษามัธยมศึกษาลัย มหาวิทยาลัยขอนแก่น และพิมพ์ร่ำไพ เปรมสมิทธิ์ (2533) ศึกษางานวิจัยเกี่ยวกับความต้องการและการแสวงหาสารนิเทศในประเทศไทย

ประภาวดี สืบสนธ์ พบว่าเกษตรกรมีวัตถุประสงค์ในการใช้สารนิเทศเพื่อแก้ปัญหาประจำวัน ส่งเสริมการศึกษา เพื่อการเรียนรู้ ปกครองชุมชน ปรับปรุงองค์กรและอาชีพ กิ่งทอง สิริมงคล พบว่ารูปแบบของสารนิเทศที่นักศึกษามัธยมศึกษาลัยใช้มากที่สุดได้แก่หนังสือ รองลงมาได้แก่ วารสาร วิทยานิพนธ์ และรายงานการวิจัย ซึ่งแตกต่างจากผลการวิจัยของประภาวดี สืบสนธ์ที่พบว่ารูปแบบของสารนิเทศที่เกษตรกรใช้มากที่สุดได้แก่ การสื่อสารระหว่างบุคคล ในการแสวงหาสารนิเทศนั้น พบว่าแหล่งสารนิเทศที่นักศึกษามัธยมศึกษาลัยใช้มากที่สุดได้แก่แหล่งสารนิเทศสถาบันโดยค้นหาสารนิเทศในการทำวิทยานิพนธ์โดยการถ่ายเอกสาร คัดลอกข้อความ การสนทนากับอาจารย์ ซึ่งแตกต่างจากผลการวิจัยของประภาวดี สืบสนธ์ที่พบว่าเกษตรกรแสวงหาสารนิเทศจากแหล่งสารนิเทศบุคคลเป็นส่วนใหญ่ โดยการใช้ประสบการณ์ของตนเอง การสนทนากับเพื่อน ญาติ พระ ครู ผู้นำชุมชน รองลงมาคือ การแสวงหาสารนิเทศจากแหล่งสารนิเทศสถาบัน และพบว่านักศึกษามัธยมศึกษาลัยใช้สารนิเทศเป็นภาษาอังกฤษมากที่สุด และพิมพ์ร่ำไพ เปรมสมิทธิ์ พบว่า การศึกษาวิจัยในเรื่องความต้องการและการแสวงหาสารนิเทศส่วนใหญ่อยู่ในรูปวิทยานิพนธ์โดยมีวัตถุประสงค์ในการศึกษาเพื่อเป็นการเพิ่มพูนความรู้ในเรื่องที่ต้องการศึกษา เพื่อให้เข้าใจและใช้ความรู้ที่ได้รับจากการศึกษาเป็นแนวทางในการจัดกิจกรรมหรือบริการสารนิเทศเพื่อตอบสนองความต้องการนั้นๆ เพื่อถ่ายทอดข่าวสารความรู้ต่างๆ ไปให้กลุ่มที่ศึกษาอย่างทั่วถึง และเพื่อประโยชน์ในการวางแผนและจัดการ ตัวแปรที่มีจะนำมาศึกษาเปรียบเทียบพฤติกรรมการแสวงหาและความต้องการสารนิเทศได้แก่ ลักษณะเฉพาะบุคคล ลักษณะเฉพาะทางจิตวิทยา เป็นต้น ระเบียบวิธีวิจัยส่วนใหญ่ใช้วิธีการสำรวจโดยใช้แบบสอบถามหรือการสัมภาษณ์ กลุ่มประชากรที่ใช้ในการศึกษามักจะเป็นกลุ่มบุคคลในสถาบันการศึกษาเป็นส่วนใหญ่ รองลงมาคือกลุ่มอาชีพต่างๆในเรื่องของความ ต้องการสารนิเทศนั้นส่วนใหญ่ก็จะศึกษาความต้องการสารนิเทศที่เกิดในสถานการณ์ที่เกี่ยวข้องกับกิจการงาน ในเรื่องของแหล่งสารนิเทศนั้น แบ่งออกได้เป็น 3 แหล่ง ได้แก่ แหล่งสารนิเทศบุคคล แหล่งสารนิเทศสถาบันและแหล่งสารนิเทศสื่อมวลชน ในเรื่องของประเภทของสารนิเทศนั้นพบว่าสารนิเทศที่ต้องการจะมีความสัมพันธ์โดยตรงกับผู้แสวงหาสารนิเทศ โดยบางครั้งจะต้องการสารนิเทศในรูปแบบเอกสารสิ่งพิมพ์และบางครั้งอาจต้องการในรูปโสตทัศนวัสดุ ส่วนปัญหาที่พบในการแสวงหาสารนิเทศนั้นได้แก่ ไม่

ทราบแหล่งสารนิเทศ ไม่มีแหล่งสารนิเทศในเรื่องที่กำลังแสวงหาสารนิเทศอยู่ อยู่ไกลจาก
แหล่งสารนิเทศ ฯลฯ

การวิจัยที่เกี่ยวกับสตรีในประเทศไทย ได้แก่

สุวัลลีย์ เปี่ยมปิติ (2527) ทำวิจัยเรื่องงานวิจัยเกี่ยวกับสตรีในประเทศไทย
และอัมพร ทิฆะระและพิศุทธิ์ นิลสินธพ(2534) ทำงานวิจัยเรื่องตัวบ่งชี้และหัวข้อการวิจัยเกี่ยว
กับสตรี

สุวัลลีย์ เปี่ยมปิติ พบว่างานวิจัยเกี่ยวกับสตรีนั้นงานวิจัยในด้านแรงงานสตรีมีมาก
ที่สุดรองลงมาคือ สตรีกับการศึกษา สตรีกับสุขภาพอนามัย และสตรีกับการเมืองการปกครอง
อัมพร ทิฆะระและพิศุทธิ์ นิลสินธพ พบว่าตัวบ่งชี้และหัวข้อการวิจัยในด้านสตรีกับสุขภาพอนามัยมี
มากที่สุด ส่วนตัวบ่งชี้และหัวข้อการวิจัยที่มีน้อยได้แก่ด้านสตรีกับศาสนา สตรีกับการศึกษา สตรี
กับสิ่งแวดล้อม สตรีกับสื่อมวลชน บทบาทของรัฐและเอกชนในการพัฒนาสตรี และทรัพยากรใน
การพัฒนาสตรี

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย